

Ֆ Ա Թ Մ Ա ⁽¹⁾

Պէշիկթաշ: Այս անունը ապահովաբար թունտ պիտի հանէ սիրտը մեր սիրելի նախագահին:

Ինքն ալ ինձ պէս հոն անցուցած է իր մանկութեան, պատանեկութեան տարիները, Զօպանեաններու յատուկ թաղին մէջ: (2)

Իր բանաստեղծի հոգիին խորը, տարակոյս չունիմ թէ մնացած է հեշտաբոյր թերթիկներուն չունչը հեռաւոր բլրակին նարկիզներուն, ինչպէս բուրմաններուն մութին հոտը կը մնայ հագուստներուն վրայ եկեղեցիէն դուրս ելլելէ վերջն ալ:

Պէշիկթաշ, Պոլսոյ մէկ արուարձանը, նշան թաշի բլուրին ստորոտը ընկողմանած, արեւ ու կանաչութիւն:

Հոն դարունը առատօրէն կը բերէր ֆուլիաներուն առաջին բոյրը, թոչուններու առաջին երգը վարդի թուփերուն մէջէն: Հոն ամենէն աւելի կը զգացուէր մտերիմ ազդեցութիւնը բոլոր այն բաներուն որոնք բնութեան մէջ կը սարսուռ, կը բարախեն, կը խռովեն:

Հոն հովը երաժիշտ էր, հովիւները բա-

նաստեղծ, պարտէզները լեցուն էին շողով, հողը կարծես աւել զուրս կուտար: Պատանիները բոց էին, աղժիկները մեղրաշուրթն. անձրեւն իսկ քաղցր էր երջանկութեան արցունքներուն պէս:

Իր անբժրոնելի մեծ խորհուրդովը վերադարձնումի մեղեդին զգլխիչ Փիլթրի մը պէս կը յուզէր բնակչութիւնը: Մայիսը երբեմն տօնն էր Պէշիկթաշի, տօնը անոր անտառներուն, դաշտերուն, պուրակներուն: Արեւն ու Գարունը՝ հոն կ'սղջունուէին յաղթական արքայի մը պէս, անբացատրելի խայտանք մը, չվայելուած երանութեան մը աւետիսը կարծես կը սպասուէր անոնց թովչանքին մէջէն:

Սպիտակ պճնուած աքախաներու, հաստարուն թմբիներու անտառ մը կար հոն, ուր խունկէ հատիկներ կը թափէին առաւօտեան հովին հետ:

Այս անտառը կը կոչուէր Օհլամուր՝ հնամենի թմբիներուն պատճառով:

Անհուն թախիժ մը կը տիրապետէր հոն, իրբեւ թէ հոյարերձ ճիւղերուն վրայ քանդակուած ըլլային բոլոր տենչերը տառապող սիրտերէ ուղղուած դէպի երկինք:

Անրջանքի, խոկումի համար ստեղծուած վայր մը, այդ Օհլամուրի անտառը, որուն անդորրանքին մէջ երկար ատեն իր առեղծուածային հոգին օրօրած է նիրվանայի մեծ երկրպագուն՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեան:

Գարնան իրիկնամուտներուն մանաւանդ, երբ ստուերները կը ծանրանային եւ արքայական քեօշիկն պարտէզէն սիրահալ թոչունին սէնֆօնիները աւելի սրտակեղեք կը թրթռային, հսկայ ծառերուն բուններուն մէջէն կը նշմարուէր սրուէթը Եղիային: Նիհար, վատոյժ, քիչ մը հակած մէկ կողմին: Գերմարդկային իմացականութեամբ Եղիային, հիւանդագին ու գունաթափ, (այն միջոցին հեմոֆիլի ու-

1) Իր «Յիշատակ»ներուն գոր սկսած է գրի առնել՝ այս գեղեցիկ ու յուզիչ էջը, նուիրուած Պէշիկթաշի հմայիչ « Օհլամուր »ին եւ Եղիա Տէմիրճիպաշեանին, տիկին Անայիս կարդաց գրական երեկոյթին գոր Փարիզի Հայ Գրողներու ընկերակցութեան վարչութիւնը քանի մը ամիս առաջ կազմակերպած էր եւ ուր իրենց բանաստեղծութիւնները կարդացին նաեւ Նիկողոս Սարափեան, Բիւզանդ Թօփալեան եւ Ա. Սեմա:

Ծ. Խ.

2) Պէշիկթաշի վերի քաղը որ այժմ կը կոչուի Ենի Մահալլէ, առաջ կը կոչուէր Զօպան Մահալլէսի, որովհետեւ ատենով մեծահարուստ եղած այդ գերդաստանին կը պատկանէր այդ հողերուն մեծ մասը:

Ծ. Խ.

նեցած էր)։ Ահա ուրտինկոթին մէջ միշտ վա-
յելուչ, սեւ փողկապովը՝ կարծես խորհրդա-
նշանը սուգի, մօրուքը, մաղերը սեւ ու դան-
դուր, ցանցառ սպիտակ թելեր քունքերուն
վրայ, աչքերը կիսախուփ։ Կը ճեմէր ան իր
մշտնջենական երազին հետ, գիտնալով թէ
կեանքը չէր արժեր այդ երազը։

Իր «աննման յուսահատութեան» մէջ կը
սիրէր ան կէս մուծը, էութեանը խորէն պժգա-
լով խիստ լոյսէն, միջօրէի լոյսէն։

Միշտ առանձին էր, հօր իր առանձնու-
թեան մէջ, ինչպէս ըսած է Իպսէն։

Յանցառ անցորդները իրեն մօտեցած պա-
հերնուն աւելի թեթեւ կը կոխէին հողին վրայ,
իրը թէ նուիրական բան մը, լոխն պաշտամունք
մը տեղի ունենար հոն։

Օհլամուրի անտառը Եղիային անտառն էր
եւ մենք պատանի ուսանողներ երկիւղածու-
թեամբ կը դիմէինք հոն մեր երեկոյեան ար-
ձակուրդներուն, մանաւանդ մեր մէջ գրական-
նութեան կանխահաւ երկրպագուները կը ջա-
նային հանդիպել մեծ երազողին։

Ան տեսակ մը անմատչելի միսթիք էակ էր
մեզի համար, եւ մեր դիւրաւատ երեւակայու-
թեան մէջ աստուածային բան մը ունէր անոր
տրամութիւնը, անոր սուգը։

Իր մէկ գլխի շարժումը, կամ մէկ ժպիտը
մեզի ուղղուած, օրերով երջանիկ կ'ընէր դմեզ։

×

Սափշիկ աղջնակ մըն էր Ֆաթմա։ Տխեղծ,
քիչ մը կազ, գիտին մէկը մեծ, միւսը փոքր։
Գոռուց մաղերուն վրայ միշտ դեղին կամ կա-
պոյտ եազմա մը կը կապէր. երկար կեղծ ոս-
կի օղեր ունէր եւ ականջին ետեւը ծաղիկ մը,
Պօհէմիացի աղջիկներուն պէս։ Մարմինին հա-
մար խոշոր ոտքերը երբեք ոչ կօշիկ ոչ գուլպայ
ունեցած էին։ Շալվարը միշտ նոյնը, յորդա-
ծալ ու երկար, կոնակը տպածոյէ աչքառու
դոյներով շաղիկ մը, ուլունքէ մանեակ վզին։
Պալիկ ողորմելի դէմքին վրայ լայն շրթները
անհունօրէն քաղցր կը ժպտէին, յոգնած, յու-
սամբէպ ժպիտ մը։ Աչքերը՝ մերթ շանթի բո-
ցեր մերթ ալ տրտում ցոլացում մը ունէին.
սիրտ ցաւցնող մեղամաղձութիւն մը հոն պահ-
ուրտած էր։

Մանկական միամտութեան, վայրագ բը-
նագրի, շնորհաղուրկ ստրուկի եղական խառ-
նուրդ մըն էր այդ խափշիկուհին, ոչ հասա-
րակ։

Օհլամուրի անտառին դէմ խարխլած խըր-
ճիթ մը կը բնակէր Ֆաթմա անդամալոյց մօրը
հետ, քիչ ատենէ ի վեր եկած էին անոնք հոն,
ոչ ոք գիտէր ուրկից։ Դուռ դրացի ամէնքը կը
խղճային, կ'օգնէին անոնց, (այն երանելի ա-
տենները արեւելեան հիւանալի սովորութիւն
մըն էր չքաւորին օգնել)։ Ամբողջ թաղին տը-
ղաքը, ամէնքը Հայ, իրենց պտուղէն, շաքարէն
մաս կը հանէին Ֆաթմային։ Պղտիկ եղբայրս
ջանքեր կ'ընէր զայն քաղաքակրթելու, անոր
սորվեցուցած էր հայերէն խօսիլ եւ համբել։

Իր տարիքը մարդ չէր գիտեր, մայրը կ'ը-
սէր թէ տասներութը տարեկան էր, թէեւ տասն-
երկուքէն աւելի չէր ցոյց տար։

Ամէն առաւօտ, ամէն երեկոյ, ան դոյլը
առած կ'երթար մօտակայ աղբիւրէն ջուր բե-
րելու. իր աճելէ դադրած մարմինը կը կքէր
դոյլին ծանրութեան տակ, կը ծռէր մէկ կող-
մին։ Շատ անգամ Ֆաթմա անտառէն կ'անցնէր
եւ դոյլը գետինը դրած յօդնութիւն կ'առնէր.
Երբեմն Եղիան կը հանդիպէր անոր, կանոյ
կ'առնէր քովը, կը խօսէր հետը մէկ երկու
բառ, զարմանալով բաւական մաքուր հայե-
րէնին։ Սափշիկ աղջիկը կը ճառագայթէր այդ
օրերը, խոշոր աչքերուն մէջ շողեր կը փայլա-
տակէին եւ ի՞նչ հպարտութեամբ ան կը պար-
ծենար. «Եղիա էֆէնտին հետս խօսեցաւ»։

Անկամ մը, Եղիան, քմահաճոյքի մը պահուն
անշուշտ, հնչեակ մը գրեր էր սեւ աղջկան
ուղղուած, որուն վերնազիւնն էր «Ֆաթմա»։
Նկարագրեր էր զայն դոյլը ձեռքը, մարմինը
մէկ կողմ հակած ու մահիկի ձեւը առած,
(մոայլ մահիկ մը) եւ չեմ յիշեր ուր, թերեւ
Գրական եւ Իմաստասիրական Շարժումին մէջ
հրատարակեր էր այդ ոտանաւորը։

Չարահաճի տղաք, որոնց մէջ փոքր եղբայրս
ալ, Ֆաթմային կարդացեր էին զայն, հա-
կցած մասերը բացատրելով, ոտակացնելով։
Աննկարագրելի հրճուանք։ Սափշիկ աղջիկը
ուղեր էր դոց սորվիլ հնչեակը, բայց հնար չէր
եղած։ Մէկ քանի բառ միտքը պահէր էր եւ

աղօթքի մը պէս ջերմեռանդօրէն կը մօմնջէր զանոնք իրիկունները՝ Օհլամուրի սպիտակ մարմարէ կոթողին աստիճաններուն վրայ նրստած ծալլապատիկ, ճիշդ Պուտտայի արձանին պէս:

Ոչ մէկերնիս ծիծաղելի կը զտնէինք այդ բանը:

Եղիան տեղեակ չէր թէ իր տողերը կարգացած էին Ֆաթմային: Մտահոգ ու ցասկոտ էր մեծ Երազողը այդ միջոցին. իր մահաբաղձ հոգիին բուն փոթորիկներուն մէջ տարուբերուած՝ անդամ կը մնար շուրջը անցած դարձածին, թերեւս մոռցած էր թէ ողորմելի աղջնակ մը մը գոյութիւն ունէր իր դրացնութեան մէջ: Չէր կասկածեր իսկ թէ ան միակերպ կը թափառէր իր բնակարանին շուրջը, ահնարկի մը սորմութիւնը հայցելով:

Ֆաթմա սակայն երբեք ողորմութիւն չէր բնդունած Եղիայէն՝ հակառակ իր սովորութեանը, երբեք ալ չէր բացած անոր, միշտ մերժած էր, աղաչանքով, բոլոր դրամական նուէրները «Եղիա էֆէնտիին», ինչպէս ինք կը կոչէր զայն:

Օր մը նորէն հանդիպում մը կ'ունենան անտառին մէջ. Եղիա փոխանակ ամէն ատենուան պէս բարի խօսքեր ըսելու, կատակի ձեւով կը ծաղրէ, կը հեզնէ աղջնակը եւ կ'անցնի կ'երթայ: Այնուհետեւ նոյն իսկ չի նշմարեր զայն երբ դէմը ելլէ, բոլորովին խորասուզուած իր ներաշխարհին միտքներուն մէջ:

Ֆաթմա յանկարծ իր մօրթին պէս մօայլ դարձած էր. լուսկեաց, մարդամերժ, շատ անգամ արցունք երեսն ի վար, չսպասուած հեծկրլտանքներ: Այլ եւս անտառ ոտք չէր կոխեր:

Մայրը ըսեր էր թէ աղջիկը օրերէ ի վեր հաց չ'ուտեր, չի քնանար:

Փոքր եղբայրս որ մասնաւորաբար կը վաճէր խափշիկ աղջկան վստահութիւնը, կը փորձէր թափանցել զաղտնիքին:

Երկար մերժումներէ, բնդվզումներէ յետոյ վերջապէս Ֆաթմա օր մը արին արցունք թափելով պոթկացեր էր.

«Եղիա էֆէնտիին վրաս խնդաց: Ես սեւ եմ,

ես չիրքին եմ: Ա՛խ, կ'ուզեմ մեռնի՛լ...»

Ամէն միտքարութիւն ապարդիւն: Ան յարած կը մնար իր վիշտին, վայրի հոգիին ամբողջ ոյժովը:

Գիշերները կը թափառէր մեծ աքասիաներուն տակ, խեղճ պղտիկ ստուեր, իր մեծ ցաւին տակ կորաքամակ, հին հեքեաթներու տառապող ողիններուն պէս, մէկ ծառէն միւսը դիմելով, օղնութեան կոշկով մահը թերեւս՝ «Կ'ուզեմ մեռնիլ»:

Աղուոր առտու մը դարնան, թշուառութեան ժխտումը թուող արեւով օծուն, կեանքով զեղուն առտու մը, Օհլամուրի մէջ մեծ իրարանցում: Քսանչորս ժամ Ֆաթմա մէջտեղ չէր ելած: Մօրը սրուշտութիւններուն վրայ դրացիներ հասեր էին: Փնտռուք՝ անտառ, ձոր, ոչ մէկ հետք: Ի վերջոյ պղտիկ մանչուկ մը իրենց տան մօտի ցամքած հորին քով գտած էր Ֆաթմային զեղին եագման: Իսկոյն մարդ իջնացոյցին հորին մէջ եւ գտան խափշիկ աղջկան արդէն պաղած մարմինը:

Սակայն Ֆաթմա չէր լսած «Սուպը Տիւմանի» երգը:

Խոնարհներու տուամները ծածուկ կը մնան: Քուաղիմօտոյի այս արեւելքցի քոյրը չունեցաւ իր Վիքթոր Հիւսօն:

Մենք՝ քանի մը մատաղատի ուսանողներ՝ սահմոկած մնացինք այդ ողբերգութեան առջեւ: Մեզի համար Ֆաթմա հերոսուհի մը դարձաւ, Եղիան կիսաստուած մը: Օրեր գիշերներ ողջօյն՝ կը խորհէինք անոնց վրայ, մենք ռումանքիզմէ ծնած երազի կարօտ մատաղ հոգիներ:

Թաղեցիներուն համար պարզ արկած մըն էր այս մահը:

Եղիան երբեք չզիտցաւ պատահածը, որովհետեւ ան այդ օրերը զացած էր Գատը-գիւղ՝ թերեւս Մօտայի ծայրէն՝ մտովի չափելու համար խորութիւնը Մարմարայի լուսածուփ կոհակներուն, որոնց ծոցին մէջ, քիչ յետոյ, ինքն ալ պիտի փորձէր վայելել վերջնական հանդիսորը Նիրվանային:

ԱՆԱՏԻՍ